

У травні 2010 р. виповнюється 75 років від народження і 50 років науково-педагогічної діяльності Петра Михайловича Білоніжки — відомого вченого в галузі мінералогії і геохімії, кандидата геолого-мінералогічних наук, доцента кафедри мінералогії Львівського національного ун-ту ім. І. Франка, дійсного члена та члена Президії Наукового товариства ім. Шевченка (від

23 листопада 2002 р.), почесного члена Українського мінералогічного товариства.

Народився Петро Білоніжка 28 травня 1935 р. у с. Вишнівчику Перемишлянського р-ну на Львівщині, в селянській родині. Початкову освіту здобув у рідному селі і с. Чемеринцях, що неподалік Вишнівчика. З 1948 р. навчався у середній школі № 8 у Львові. 1953 р. вступив на геологічний факультет Львівського державного ун-ту, який закінчив у 1958 р. за спеціальністю пошуки і розвідка родовищ корисних копалин.

Після закінчення університету майже рік працює техніком у відділі геофізики Інституту геології корисних копалин АН УРСР (нині Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України), з 1959 р. — у Львівському університеті геологом, молодшим науковим працівником, а з 1977 р. — доцентом кафедри мінералогії. У 1972 р. під керівництвом Євгена Лазаренка захищає дисертацію „Геохімія бору, бром у йоду в калійних відкладах Передкарпаття“. З 1980 р. — доцент кафедри мінералогії.

За роки педагогічної праці Петро Білоніжка читає лекції з геохімії, геохімії окремих елементів, геохімії ізотопів, геохімії літогенезу, геохімії доквілля, спеціальних методів у геохімії, мінералогії осадових порід. Оpubлікував чотири навчально-методичні розробки і навчальний посібник „Геохімія елементів головних підгруп I—III групи Періодической системи Д. І. Менделєєва“ (1984, у співавт. з О. Матковським).

Наукова діяльність П. Білоніжки охоплює питання регіональної, теоретичної, генетичної і прикладної мінералогії та геохімії, історії науки і національно-визвольних змагань у Галичині. Він — автор і співавтор понад 180 наукових праць. Головний об'єкт його досліджень — родовища калійно-магнієвих солей Передкарпаття, які є основною мінерально-сировинною базою калійної промисловости в Україні.

Детально вивчивши вміст, розподіл і форми знаходження бору, бром у йоду в соляних мінералах, калійних рудах і соленосних глинах, учений з'ясує закономірності поведінки цих елементів у процесі галогенезу. На цій основі вивчає умови формування боратів у соляних відкладах, уточнює шкалу нормального вмісту бром у хлоридах морського походження, будує нові діаграми залежності бром-хлорного коефіцієнта від мінерального складу хлоридів, врешті, з'ясує причини розсіяння йоду в солях. Раніше ці питання були маловивчені і викликали дискусії.

Значний інтерес становлять знахідки і дослідження Білоніжкою рідкісних, добре огранених кристалів каїніту, шеніту, чемберситу й мономінеральних виділень леоніту в калійних солях. З-поміж них чемберсит — перша знахідка в Україні і друга в світі. Важливе теоретичне значення мають праці, присвячені проблемам походження покладів калійних солей сульфатного типу, післяседиментаційної зміни кристалогідратів, забарвлення солей, походження глауконіту, генезису тонкодисперсних шаруватих силікатів, їх трансформаційного перетворення, природи міжшарової води в гідрослюдах, питання іонного й доменного ізоморфізму.

П. Білоніжка пропонує новий метод вивчення генезису мінералів на підставі визначення їх абсолютного віку, висвітлює основні аспекти геохімічної термінології, з'ясує залежність форм знаходження хемічних елементів у морській воді від будови їх електронних оболонок — положення в Періодичній системі. Принципово важливим є його висновок, що утворення силікатів у солеродних басейнах відбувається лише під час накладання двох процесів: вулканізму і галогенезу. На підставі вивчення біогеохемії йоду вчений дійшов висновку, що йод у підземних водах нафтоносних басейнів є показником органічного походження нафти.

Оpubлікував такі монографії: „Мінерали Українських Карпат. Оксиди, гідроксиди, хлориди, йодиди, фториди“ (К., 1995, у співавт.); „Мінерали Українських Карпат. Борати, арсенати, фосфати, молібдати, сульфати, карбонати, органічні мінерали і мінералоїди“ (Львів, 2003, у співавт.); „Євген Лазаренко — вчений, педагог, громадський діяч“ (2002, ч. 8); „Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом“ (Львів, 2005, співавт.); довідково-інформаційні видання: „Кафедра мінералогії Львівського національного університету ім. Івана Франка (1864—2004)“ (Львів, 2004, у співавт.); „Енциклопедія Львівського університету. Геологічний факультет (Матеріали до енциклопедії)“ (Львів, 2004, співавт. О. Матковський); „Геологічний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка (1945—2005)“ (Львів, 2005, у співавт.).

Петро Білоніжка — учасник численних міжнародних і загальноукраїнських наукових конференцій, активний учасник наукових сесій та конференцій Геологічної комісії НТШ, на яких виступав з доповідями: „Євген Лазаренко — вчений, педагог, громадянин (до 90-річчя від народження)“ (XIII сесія НТШ, 2002); „Участь Т. Шевченка в Аральській науковій і Каратауській геологічній експедиціях“ (XV сесія НТШ, 2004); „З історії української мінералогічної і кристалографічної термінології (до 150-річчя від народження Івана Верхратського“ (1996); „Володимир Вернадський про український рух у Російській імперії (до 60-х роковин смерті вченого)“ (2005); „Деякі аспекти геохімічної термінології“ (2007) тощо.

Вчений також досліджує історію національної науки. Низка його друкованих праць присвячена Володимирові Вернадському, Євгенові Лазаренку, Павлові Тутковському та ін.

Значну увагу вчений приділяв історії національно-визвольних змагань у Галичині. Відомі його публікації: „Ананій Степанів — відважний

сотник УГА“ (Шлях перемоги (Львів).— 1995.— 28 жовт.); „Бій УСС у Лисовичах“ (Гомін волі (Стрий).— 1996.— 2 лип.); „Стрілецькі могили у Вишнівчику“ (Історичні пам'ятники Галичини. Матеріали наукової краєзнавчої конференції.— Львів, 2001) та ін.

З ініціативи і з активною участю П. Білоніжки на геологічному факультеті проведено урочистості, присвячені 100-річчю габілітаційної лекції Івана Франка у Львівському університеті (1995); 90-річчю від трагічної загибелі Адама Коцка, який очолював студентів у боротьбі за український університет у Львові (2000) та ін.

Впродовж двадцяти років (1976—1995) Петро Білоніжка — вчений секретар Львівського геологічного товариства, в різні роки — член експертної і методичної комісії, наставник академічних груп

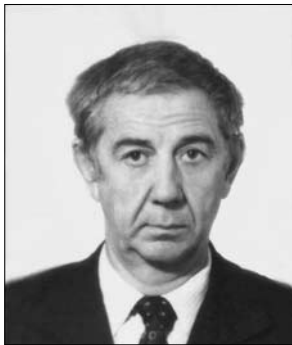
студентів, заступник декана з навчально-виховної роботи, голова осередку „Просвіти“ геологічного факультету.

Нині П. Білоніжка — в. о. голови Геологічної комісії НТШ, відповідальний секретар „Вісника Львівського університету“ (серія геологічна), член редколегії „Мінералогічного збірника“, член редколегії „Енциклопедії Львівського університету“, член Вченої ради геологічного факультету, Видавничої ради ЛНУ ім. Івана Франка, член Президії Наукового товариства ім. Шевченка.

Вченому притаманні працелюбність, життєрадісність, творчий пошук, скромність і доброзичливість.

Бажаємо ювілярові міцного здоров'я, натхненної праці на ниві освіти і науки, нових творчих здобутків і удач.

Орест МАТКОВСЬКИЙ

В академічних колах відомо, яким потужним центром фізичної науки є місто Харків. І Харківський осередок НТШ, який працює там понад п'ятнадцять років, не виняток. Його заснував фізик Юрій Ранюк і керує ним досі. Цього року вченому виповнюється 75 років.

Юрій Миколайович Ранюк народився 2 червня 1935 р. на Вороніжчині. Жив, навчався і працював завжди на Сході України. Вченому притаманне високе почуття патріотизму, яке йому передалося від його предків — козаків. „Я ще з дитинства мріяв скласти свій родовід і років 20 тому став заглядати в Київський державний архів, бажаючи ознайомитись із козацькими реєстрами та Рум'янцевським переписом. Мене цікавили переписи Гадацького полку, козаками якого, як розповідав мені дід, були наші предки“¹.

У 1958 р. Ю. Ранюк закінчив відділення ядерної фізики фізико-математичного факультету Харківського державного ун-ту і почав працювати у Фізико-технічному ін-ті в Харкові (ХФТІ), де пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до керівника лабораторії відділу Фізики високих енергій. Його наукова діяльність присвячена експериментальним дослідженням фізики атомного ядра, які він здійснював на всіх чинних у ХФТІ прискорювачах протонів, важких йонів, електронів, на нейтронному генераторі, а також на прискорювачах інших інститутів. Уже перші його результати з дослідження взаємодії важких прискорених йонів з атомними ядрами, зокрема щодо повного розпаду ядер на α -частинки, викликали великий науковий резонанс.

Згодом Ю. Ранюк досліджував електромагнітні взаємодії ядер на лінійних прискорювачах електронів на 360 МеВ та 2 ГеВ. З-поміж найвагоміших наукових досягнень ученого — результати вивчення поділу атомних ядер. Йому вперше вдалося здійснити поділ ядер як електронами, так і позитронами, і виконати систематичні дослідження фотоподілу ядер за гігантським резонансом, що дало змогу з'ясувати механізм цього цікавого процесу. На праці вченого покликаються у світовій літературі й досі.

У 1967 р. Ранюк захистив кандидатську дисертацію на тему „Поділ ядер фотонами і електронами високих енергій“, а в 1976 р.— докторську „Фотоподіл і повні адронні перерізи фотопоглинання за порогом народження піонів“. На тему поділу ядер Ю. Ранюк опублікував кілька оглядів, а в 1989 р. вийшла друком його монографія „Фотоподіл ядер за гігантським резонансом“ (співавтор В. Недорезов).

Від 1980 р. учений керує лабораторією, основним напрямом досліджень якої є вивчення атомного ядра з допомогою розсіювання електронів. Вагомі результати отримані під час дослідження розсіювання електронів найлегшими ядрами — ізотопами водню та гелію. Тут слід зазначити великий внесок ученого в опрацювання оригінальних експериментальних методик. Під його керівництвом і з його участю створено систему реєстрації енергетичних втрат електронів на лінійному прискорювачі на 2 ГеВ та багатоканальну систему реєстрації швидких нейтронів та ін.²

Високий авторитет та міжнародне визнання дають змогу Ю. Ранюкові підтримувати широкі наукові зв'язки як в Україні, так і за кордоном. Низку наукових досліджень здійснив разом з ученими Росії, Вірменії, а також США, Швеції, Японії, Голландії. Він — автор понад 200 публікацій.

Сьогодні, коли, з одного боку, можливості для проведення фундаментальних ядерно-фізичних досліджень в Україні суттєво зменшилися, а з

¹ Фізичний збірник НТШ.— Львів, 2008.— Т. 7.— С. 478.

² Там само.— 1998.— Т. 3.— С. 521.